

Mesto a vojna v 20. storočí. Nové pohľady na Nemecko, strednú a východnú Európu. Zost. Christoph Cornelißen – Martin Pekár – Václav Petrbok. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2022. 302 s. ISBN 978-80-574-0131-5.

Dlhodobá orientácia košického historického pracoviska na skúmanie dejín miest, prináša postupne rôzne zaujímavé výstupy. Jedným z tých posledných je konferenčný zborník *Mesto a vojna v 20. storočí*. Zostavovatelia i autori jednotlivých štúdií sa pritom sústredili na pomerne špecifický geografický priestor, ktorý práve v priebehu 20. storočia prechádzal zásadnými zmenami. Mesto predstavovalo v historickom vývoji mimoriadne dôležitý, no súčasne z etnického, jazykového, konfesijného či spoločenského hľadiska zložitý priestor. Ten navyše vo väčšine prípadov rozhodujúcim spôsobom ovplyvňoval aj hospodársky či kultúrny vývoj v širšom regióne. I z týchto dôvodov sa práve

väčšie mestské sídla stávali cieľom vojenských útokov počas prvej i druhej svetovej vojny. Práve vojnové konflikty, a s nimi spojené udalosti či dôsledky, sú hlavným námetom celej publikácie. O tom, aká široká a mnohostranná problematika sa spája so skúmaním vývoja miest v 20. storočí všeobecne i v rámci konkrétnych sídel pred, počas a po vojnových konfliktoch, čitateľovi názorne prezentuje sedemnást vedecských štúdií nemeckých, poľských, českých a slovenských autorov.

Už v prvom z textov nazvanom *Veľké mestá vo „veľkej vojne“: O narastajúcom význame domácich frontov* sa jeho autor Ch. Cornelißen pokúsil o prezentáciu pohľadu na úlohu miest v prvej svetovej vojne. Bez ohľadu na to či išlo o západný alebo východný front väčšie sídla sa celkom prirodzene stali jednak cieľom priamych útokov, ale zohrávali tiež významnú úlohu ako zásobovacie a dopravné centrá, resp. miesta, kde sa dopĺňali i formovali jednotky smerujúce na bojiská či ošetrovali ranení vojaci.

O tom, ako sa vojna v roku 1915 priamo dotkla konkrétnych miest hovorí najmä na príklade Tarnówa a Premyslu štúdia W. Borodzieja a M. Górneho *Rok 1915 v Haliči: predohra chaosu*. Príchod rakúsko-uhorských či naopak ruských jednotiek ešte viac vyostril už v predošlom období existujúce animozity. Tie sa dajú sledovať vo vývoji hospodárskych či spoločenských vzťahov medzi mestom a vidiekom, ale prostredníctvom rôznych sporov a súperenia sa prejavovali i medzi konfesijné a etnicky pestrým obyvateľstvom. Prechody frontových línií, s nimi spojená panika či strata kontroly štátnych i miestnych štruktúr, viedli k lúpežiam, násiliu a celkovej absencii práva.

Mestám, ktorých sa síce vojenské operácie priamo nedotkli, no napriek tomu ich rôzne vážne problémy neobchádzali, venuje v texte *Pád německé samosprávy v Opavě a Olomouci: Vývoj komunální politiky po velké válce* pozornosť A. Pokludová. I tu sa ale dlhodobo existujúce rozpory, v tomto prípade česko-nemecké, vyostrili. Aj v prostredí týchto dvoch miest došlo počas vojnových rokov k súpereniu a vzájomnému nacionálnemu bojkotu oboch národností v oblasti obchodu či výroby. Ani po skončení vojny sa vzájomné animozity nestratili, skôr naopak. Preniesli sa aj do kultúrnej a politickej roviny.

Do zborníka zaradili zostavovatelia tiež viaceré príspevky, ktoré sledujú špecifické oblasti objavujúce sa vo vývoji miest v sledovanom období. V štúdiu *Pražská*

komunálna politika 1939-1945 pod nemeckým diktátom sa D. Brandes pokúsil predstaviť rýchle presadenie sa nemeckej správy mesta a nemčiny ako úradného jazyka počas druhej svetovej vojny. Zachytáva jednoznačné uprednostňovanie nemeckej kultúry i zmeny v hospodárskom živote. Tie, i napriek pokusom českých komunálnych politikov o odpor, boli veľmi rýchle a razantné. V tomto prípade sa ale do istej miery ako problém pri presnejšom a objektívnejšom skúmaní zvolenej problematiky ukazuje absencia relevantných zdrojov. Najmä takých, ktoré by situáciu prezentovali aj z čisto českého hľadiska.

P. Salner sa v štúdiu *Ulice Bratislavy v čase studenej vojny* venuje problematike, ktorá sa zatiaľ menej často stávala predmetom pozornosti historikov. Názvy ulíc, s ktorými sa obyvatelia miest prakticky každodenne stretávajú, sú pritom dôležitou možnosťou pre vládnu režim prezentovať svoje ideály. Ako sa menili v Bratislave počas komunistickej éry názvy ulíc, ale tiež ich výzdoba, pomníky či rôzne aktivity približuje autor na konkrétnych príkladoch. I tu je vidieť, že verejný priestor najmä v centrách miest v podstate dokonale plnil nielen informatívne, ale aj reprezentatívne a propagandistické funkcie. Dobové pomenovania autor rozdelil do štyroch základných skupín, od tých celkovo ideologicky neutrálnych, až k snahe režimu prezentovať prostredníctvom najmä centrálnych ulíc či námestí vlastné významné osobnosti, resp. udalosti predovšetkým z obdobia druhej svetovej vojny.

Z viacerých štúdií, ktorých autori sa venovali problematike urbanizmu miest v sledovanom priestore, zohľadňujúc aj nové sociálne, politické či kultúrne smerovanie po prvej i druhej svetovej vojne, je možné spomenúť aspoň jednu. Text T. M. Bohna *Košice – „vzorové socialistické mesto“ alebo „európske hlavné mesto kultúry“? Metamorfózy urbanistických predlôh vo východnom bloku v období studenej vojny* prináša zamyslenie na tému často nie veľmi citlivej architektonickej premeny socialistického mesta. Schopnosť a možnosti jednotlivých sídel odolávať takémuto tlaku boli rozdielne. Celková koncepcia ich premeny a rozvoja pritom počas komunistickej vlády musela zohľadňovať otázky ich budovania v prvom rade ako priemyselných centier.

Zborník konferenčných výstupov prináša čitateľom nielen množstvo zaujímavých informácií, ale tiež námety na ďalší výskum v oblasti dejín miest a ich obyvateľov. I táto publikácia tak v podstate potvrdila, že územie strednej Európy v rámci sledovanej problematiky predstavuje stále nevyčerpaný a svojím spôsobom aj prakticky nevyčerpatelný priestor.

Patrik Derfiňák